

Značenjski i uporabni odnosi genitiva, lokativa i instrumentala

Prelog, Tamara

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:501846>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-06**



Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i književnosti

Tamara Prelog

Značenjski i uporabni odnosi genitiva, lokativa i instrumentala

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Vlasta Rišner

Osijek, 2015.

Sažetak

Tema ovog rada jesu značenjski i uporabni odnosi genitiva, lokativa i instrumentala. Ta su tri padeža promotrena sa stajališta Jakobsonove teorije padeža, čija značenja on dijeli na opća i posebna. Opća su značenja direktivnost (dativ, akuzativ, lokativ 2, genitiv 2), kvantifikacija (genitiv 1 i 2, lokativ 1 i 2) i marginalnost (instrumental, dativ, lokativ 1 i 2). U hrvatskome padežnom sustavu ne razlikuju se genitiv 1 i 2 ni lokativ 1 i 2, no ostala se opća značenja u ruskom i hrvatskom jeziku poklapaju. Navedena su tri načina ostvarivanja padeža prema Milki Ivić: (A) kao slobodni oblici, (B) kao oblici vezani uz prisutnost prijedloga, (C) kao oblici vezani uz prisutnost determinatora. Vidljiva je tendencija hrvatskog jezika da svede na jednu mogućnost (A, B, C) one padežne kategorije koje nose najveći broj semantičkih obilježja prema Jakobsonu. U radu su ponuđeni primjeri padežnih i prijedložno-padežnih izraza (G, L, I) u hrvatskome jeziku koji se u određenim slučajevima mogu pronaći u međusobno oprečnom odnosu ili odnosu sličnosti. Budući da pravi sinonimi u pravilu i ne postoje, tako se ni naizgled istovjetni padežni izrazi u genitivu, lokativu ili instrumentalu ne nalaze u potpuno identičnom značenjskom odnosu. Genitiv ima najšire i najopćenitije značenje, a dolazi, poput instrumentala, s prijedlozima i bez prijedloga, dok lokativ dolazi isključivo uz prijedloge *na, o, po, u, pri*. Značenja tih triju padeža koja se najčešće isprepleću jesu značenje mjesta, vremena, sredstva te načina.

Ključne riječi: genitiv, instrumental, lokativ, padež, značenjski odnos

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	O Jakobsonovoj teoriji padeža	2
3.	O strukturi hrvatskog padežnog sustava.....	3
4.	Značenje i uporaba genitiva, lokativa i instrumentala u hrvatskom jeziku	4
5.	Genitiv	5
5.1.	Besprijedložni genitiv u odnosu s lokativom i instrumentalom	5
5.2.	Genitiv s prijedlozima u odnosu s lokativom i instrumentalom.....	7
6.	Lokativna značenja povezana s genitivom i instrumentalom.....	19
7.	Značenja i uporaba instrumentala u odnosu s genitivom i lokativom	24
7.1.	Besprijedložni instrumental.....	24
7.2.	Instrumental s prijedlozima	25
8.	Zaključak.....	29
9.	Literatura i izvori.....	30
10.	Životopis.....	32

1. Uvod

U radu će biti riječi o odnosu triju padeža: genitiva, lokativa i instrumentala. Ukratko će biti pojašnjena Jakobsonova teorija padeža u usporedbi s hrvatskim padežnim sustavom. Potom će biti opisana uporaba i navedena značenja besprijedložnog genitiva i genitiva s prijedlozima koja s ostalim padežima mogu stajati u međusobno različitim odnosima: mogu se nalaziti u opreci ili svojim različitim izrazima mogu donositi isto ili slično značenje. Nakon genitiva, bit će riječi o značenjima lokativa, koji nikad ne dolazi bez prijedloga, točnije, o onim prijedložno-padežnim lokativnim izrazima koji i u genitivu i instrumentalu mogu biti nositelji povezanog značenja. Naposljetku će biti navedene ostale značenjske osobine izraza u instrumentalu, koje nisu bile spomenute ranije, a mogu se promatrati u suodnosu s genitivom i lokativom. Sve će biti potkrijepljeno primjerima iz književne građe i internetskih izvora.

2. O Jakobsonovoj teoriji padeža

„Jakobson je opisao strukturu ruskog padežnog sustava polazeći od uvjerenja da su padeži invarijantne jezične kategorije koje u konkretnim sintaktičkim konstrukcijama ostvaruju svoje značenje u ovom ili onom vidu, ovisno o lingvističkom okruženju“ (Ivić, 1983: 198). Jakobson tako razlikuje pune i periferne padeže. „Periferni padež podrazumijeva prisutnost središnje točke u sadržaju iskaza koju periferni padež pomaže odrediti“, dok puni padež ne daje nikakvu naznaku o postojanju središnje točke na koju se odnosi (Jakobson, 2008: 415). Puni su padeži nominativ, genitiv i akuzativ i oni mogu izraziti središnja sintaktička značenja subjekta, odnosno izravnog objekta. S druge strane, instrumental, dativ i lokativ, kao periferni padeži, ne mogu izraziti ta značenja (Ivić, 1983: 198). Perifernost se pojavljuje kao stalno obilježje navedenih padeža pa se ti padeži u odnosu na pune ponašaju kao obilježene jezične jedinice prema neobilježenima (Ivić, 1983: 199).

Jakobson tvrdi kako „svaki padež u svojim mnogostrukim primjenama pokazuje niz više ili manje heterogenih značenja. Razlike između svakog od tih specifičnih, kontekstualnih značenja određuje ili gramatički ili leksički sastav fraze u kojoj se padež pojavljuje“ (Jakobson, 2008: 440). On (Jakobson, 2008: 394) značenja ruskih padeža tako razdjeljuje na *opća* (invarijantna) i *posebna* značenja (*glavno* i *specifično*). Opća su značenja *direktivnost* (usmjerenost prema referentu i ograničenje funkcije referenta na sadržavanje ili sadržanost), koja je sadržana u dativu, akuzativu, lokativu 2 te genitivu 2¹, *kvantifikacija* (opseg ograničenja protegnutosti referenta), koju sadrže genitiv 1 i 2 te lokativ 1 i 2, te naposljetku *marginalnost* (periferni status referenta), obilježje koje sadrže instrumental, dativ te lokativ 1 i 2 (Jakobson, 2008: 395).

Budući da će se ovaj rad usredotočiti samo na genitiv, lokativ i instrumental, samo će ta tri padeža biti ukratko pojašnjena u okviru Jakobsonove teorije padeža. Genitiv u ruskom padežnom sustavu uvijek označuje ograničenje uključenosti referenta u sadržaj iskaza. Točnije, „G označuje samo to da je opseg uključenosti njegova referenta u sadržaj iskaza manji od čitava opsega toga referenta“ (Jakobson, 2008: 408). Točan opseg određen je jezičnim ili

¹U ruskome se jeziku u sklonidbi mnogih imena neživih entiteta razlikuju dva genitiva i dva lokativa: G1 i L1, za razliku od G2 i L2, pripisuju predmetu određeno svojstvo ili određeno stanje koje proizlazi iz radnje usmjerene na predmet, pa se mogu nazvati direktivnim padežima. Oba G-a i oba L-a imaju različite nastavke (v. Jakobson, 2008: 428, 447). U hrvatskome jeziku takva razlika ne postoji.

izvanjezičnim kontekstom, a referent genitiva može biti djelomično (partitivni G) ili negativno (G ograničenja, G odvajanja, G cilja, G negacije) zastupljen u rečenici (Jakobson, 2008: 409).

Lokativ je, poput G-a, padež opsega jer entitet koji je u L-u nije u potpunosti prikazan u iskazu (Jakobson, 2008: 427), a može označavati objekt zahvaćen radnjom (*sudim o događajima*) i predmet za koji nije rečeno je li zahvaćen radnjom (*Trg Majakovskog u Moskvi*) (Jakobson, 2008: 426).

Za razliku od G-a i L-a, instrumental, prema Jakobsonu (2008: 414), ne označuje odnose opsega, već periferni status referenta. On (Jakobson, 2008: 416-417) tako razlikuje tri semantička tipa I-a: I pogodbe (koji obuhvaća niz specifičnih značenja: izvor radnje, motiv, sredstvo, prostor, vrijeme), I restrikcije (ograničuje polje primjene znaka izraženo u predikatu ili atributu) i I uloge (koji se odnosi na isti entitet kao odgovarajući puni padež u istoj rečenici i označava kakvo posebno svojstvo ili funkciju tog entiteta – *on je ovdje sucem*).

3. O strukturi hrvatskog padežnog sustava

Hrvatski padežni sustav zanemarivo je različit od ruskog. Naime, najveća je razlika u tome što u hrvatskom jeziku ne postoje dvije genitivne i dvije lokativne jedinice te što u hrvatskom jeziku, ali ne i u ruskom, postoji i vokativ kao poseban paradigmatski oblik (Ivić, 1983: 199-200).

Od općih značenja padeža iz Jakobsonove teorije padeža, u hrvatskome jeziku najčešća su direktivna i nedirektivna (kao vrsta prostornih značenja) jer se kategorijom padeža u hrvatskom jeziku vrlo često izražavaju upravo prostorni odnosi (Pranjковиć, 2009). S obzirom na tu opoziciju (direktivnost/nedirektivnost), dativ i akuzativ direktivni su padeži, dok su nedirektivni lokativ i instrumental. Dativom se označuje negraničnadirektivnost, što znači da je predmet označen dativom samo orijentir kretanja. Akuzativom se pak označuje granična direktivnost, tj. predmetom u akuzativu označen je stvarni cilj kretanja. Genitiv može imati i direktivna (*Izišli su iz kuće.*) i nedirektivna značenja (*Igraju se ispred kuće.*), ovisno o prijedlozima s kojima dolazi (Pranjковиć, 2009).

Milka Ivić u *Lingvističkim ogledima* (1983) navodi tri načina ostvarivanja padeža: (A) kao slobodni oblici, (B) kao oblici obavezno vezani uz prisutnost prijedloga, (C) kao oblici obavezno vezani uz prisutnost determinatora. Iako Ivić načine ostvarivanja padeža opisuje u okviru srpskohrvatskog padežnog sustava 1983. godine, oni velikim dijelom ostaju vrijediti i

u suvremenom hrvatskom jeziku. Naime, oblicima tipa (A) pripadaju oni padeži koji mogu stajati samostalno, bez prijedloga, što u hrvatskom jeziku čine svi padeži osim lokativa². Nominativ i vokativ uvijek dolaze bez prijedloga, stoga pripadaju samo oblicima tipa (A), dok genitiv, dativ, akuzativ i instrumental pripadaju i oblicima tipa (A) i tipa (B), što znači da mogu stajati samostalno ili s prijedlozima.³

Kada se u obzir uzmu Jakobsonova semantička obilježja padeža, vidljiva je tendencija hrvatskog jezika da, pored neutralnog N-a, svede na jednu mogućnost (A, B ili C) i one padežne kategorije koje nose najveći broj semantičkih obilježja (Ivić, 1983: 205). Već je navedeno kako se lokativ ostvaruje samo kao oblik tipa (B), a nosi opća značenja marginalnosti i kvantifikacije (opsega). Dativ nosi značenja direktivnosti i marginalnosti, i, iako se ostvaruje i kao tip (A) i kao tip (B), češće teži tipu (A). Akuzativ, genitiv i instrumental, dakle, imaju po jedno opće značenje (G – kvantifikacija ili opseg, A – direktivnost, I – marginalnost), a mogu dolaziti samostalno (A), s prijedlogom (B) i s determinatorima⁴ (C) (Ivić, 1983).

4. Značenje i uporaba genitiva, lokativa i instrumentala u hrvatskom jeziku

²Lokativ je jedini padež u hrvatskom jeziku koji uvijek dolazi s prijedlozima.

³Prijedlozi služe padežima kao dodatni morfološki elementi. Neki se mogu pojavljivati samo s jednim padežom, no češći je slučaj kada isti prijedložni oblik dolazi uz dva ili tri padeža. Potonji prijedlozi mogu biti istoznačni (zadržavaju isto značenje u različitim padežima, npr. *nad* u mjesnom I-u i mjesnom A-u) ili homonimični (imaju različito značenje u različitim padežima, npr. *s* uz I koji označava društvo (*s bratom*) i *s* uz G koji označava mjesto (*s krova*)) (v. Ivić, 1983: 203).

⁴Determinatori imaju ulogu atributa ili priložne oznake (*govoriti tihim glasom; djevojka crnih očiju; spavao je cijeli dan*) (v. Ivić, 1983: 182-183).

Padeži u hrvatskom jeziku mogu imati različite službe i značenja. Ta se značenja mogu međusobno isprepletati, tj. padeži mogu stajati u međusobno različitim odnosima: mogu se nalaziti u opreci ili se različitim padežima može izreći isto značenje. Primarna značenja koja se izriču padežima jesu prostorno i vremensko značenje, ali pojavljuju se i značenja sredstva, društva, podrijetla, svojstva, načina, okolnosti i dr. Ta značenja i njihova uporaba bit će pojašnjena i oprijemljena u okviru genitiva, lokativa i instrumentala.

5. Genitiv

Od svih kosih padeža genitiv ima najšire i najopćenitije značenje. Može označavati prostorni ili vremenski odnos, posvojnost, svojstvo predmeta, dio predmeta, potjecanje, uzročno-posljedičnu povezanost među predmetima ili događajima itd. (Silić-Pranjeković, 2005: 201). Kao takav, genitiv se često nalazi u odnosu s ostalim padežima, a kao što je već navedeno, u ovom će radu biti riječi o odnosu genitiva, lokativa i instrumentala.

5.1. Besprijedložni genitiv u odnosu s lokativom i instrumentalom

Genitiv se u hrvatskom jeziku može pojaviti u besprijedložnom ili prijedložnom obliku. U oba slučaja može stajati u odnosu s lokativom i instrumentalom. Kada besprijedložni genitiv označava svojstvo određenog predmeta, naziva se kvalitativnim genitivom (Raguž, 1997: 121) ili genitivom svojstva i dolazi isključivo s pridjevnim riječima (npr. *mladić plave kose*) (Silić-Pranjeković, 2005: 202). Bez pridjevne riječi (**mladić kose*) obavijest o tome da mladić ima kosu bila bi zališna (Silić-Pranjeković, 2005: 203). Kvalitativni se genitiv može usporediti s instrumentalom karakteristične pojedinosti, koji također ima značenje svojstva. Tako se izraz *mladić plave kose* može izreći i instrumentalom (*mladić s plavom kosom*).

(1) *Taj je bio trbušast južnjak tamne puti, punanih obraza i kukasta nosa, nad kojim su se ukrštavale guste crne obrve* (Desnica, 2004: 88).

(2) *Moja bolničarka lijepih ruku donijela mi je nekoliko knjiga da prekratim vrijeme* (Desnica, 2004: 82).

Važno je pritom napomenuti da se takva zamjena genitiva instrumentalom ne može izvršiti u svim slučajevima, npr. *kaput zelene boje* ne može se zamijeniti izrazom *kaput sa zelenom bojom* jer se time mijenja značenje. Kvalitativni instrumental (*kava sa šećerom, čaj s limunom*) ne može se izreći kvalitativnim genitivom (**kava šećera, *čaj limuna*).

Kao i kvalitativni genitiv, instrumental karakteristične pojedinosti također dolazi s pridjevnim riječima:

(3) *Doktor je pristupio bliže k meni, svejednako nasmijan i raspoložen, sa zdravim lijepim zubima* (Desnica, 2004: 26).

(4) (...) *u blagovaonici su se okupljali (...) ljudi lijepo ocrtana profila, s njegovanim, dostojanstveničkim bradama i s krupno nabranim obrvama* (Desnica, 2004: 30).

No u određenoj govornoj situaciji, kada je svim sugovornicima poznato o čemu je riječ, ponekad može doći i bez pridjevnice riječi, primjerice, kada sugovornici govore o nekome kao *onome s nosom* (prisutnima je jasno na koju se osobinu nosa misli jer znaju o kojoj je osobi riječ) (Ivić, 1983: 193).

Podvrstom kvalitativnog genitiva smatra se i genitiv dobi, npr. *muškarac srednjih godina, djeca ranoga uzrasta*. U njemu se sastaju vremensko i kvalitativno značenje, u kojem se svojstvo predmeta izriče vremenskim obilježjima (Silić-Pranjковиć, 2005: 203).

Besprijedložni genitiv može nositi i značenje vremena, kao u izrazima *Tog trenutka začuo se pucanj; Idućeg tjedna idemo na odmor.*, a uz njega, kao i uz kvalitativni genitiv, obvezno dolazi pridjevna riječ (Silić-Pranjковиć, 2005: 202). Prva rečenica može se izreći i izrazom *u + L (U tom trenutku začuo se pucanj.)*, dok je u drugoj rečenici to moguće, ali neuobičajeno (*U idućem tjednu idemo na odmor.*). Isto je vidljivo u primjerima:

(5) *Pričali su (...) da je za vrijeme rata izbjegnuo strijeljanje – jedno od onih na brzu ruku skalupljenih strijeljanja kojima su nas u prvim danima rata bili počeli prorjeđivati* (Šoljan, 2004: 5).

(6) *Oni koji taj događaj prepričavaju, kažu mi da je za njega najstrašnji trenutak cijelog tog strijeljanja bio onaj kad je nataknuo očale* (Šoljan, 2004: 6).

5.2. Genitiv s prijedlozima u odnosu s lokativom i instrumentalom

Uz genitiv dolazi i najveći broj prijedloga jer je genitivno značenje najšire (Silić-Pranjčević, 2005: 203). On, za razliku od drugih padeža neprestano širi svoje područje upotrebe (Matas Ivanković, 2014: 7), stoga će sada biti navedeni prijedložni genitivni izrazi koji se mogu pojaviti u odnosu s lokativom ili instrumentalom.

Bez

Genitivni prijedlog *bez* stoji u opreci prema prijedlogu *s(a)* koji se slaže s instrumentalom, a označava odsutnost: *ostati bez novaca, čovjek bez pameti, kava bez šećera, raditi bez volje*. To ne znači da se za značenje prisutnosti može svaki put na mjesto *bez* staviti *s(a)*. To je moguće učiniti u primjerima poput *Radio je s voljom; meso s kostima* (nasuprot *Radio je bez volje.; meso bez kosti*), ali u mnogim je primjerima to nemoguće učiniti ili se pomalo mijenja značenje (Raguž, 1997: 122).

(7) *Pitanje je bilo općenito, ali svi smo očekivali ne bez stanovite zloradosti, da Roko odgovori* (Šoljan, 2004: 30).

(8) (...) *ali on je bez neodlučnosti, s nekom unutarnjom sigurnošću odabirao put koji se njemu valjda činio pravim* (Šoljan, 2004: 39).

Čelo

Prijedlog *čelo* zastario je, a označava istaknuto mjesto (*čelo stola*), odnosno predmet koji se nalazi ili kreće na početnom ili gornjem dijelu drugoga predmeta (Silić-Pranjčević, 2005: 211). Međutim, danas je češći prijedložno-padežni izraz *na čelu/na čelo (stola)* (Raguž, 1997: 123):

(9) (...) *pa je u toku stoljeća nebrojeno puta značila onaj prvotni movens koji je isturio roba na čelo historije* (Desnica, 2004: 125).

Ispod, ispred, iznad

Tim se trima prijedlozima izriče jedno od tri osnovna prostorna značenja genitiva s prijedlozima – njima se određuje gdje se što nalazi (Matas Ivanković, 2009: 3). Osim prostora, oni mogu izricati i vrijeme.

Genitiv s prijedlogom *ispod* ima orijentacijsko značenje; „objekt lokalizacije smješten je s donje strane lokalizatora, s njime može i ne mora biti u dodiru“ (Matas Ivanković, 2014: 46). Drugim riječima, *ispod* + G označava da se nešto nalazi na nižoj razini od nečega drugoga:

(10) *Ormari očito nisu bili projektirani namjenski, jer je ispod polica ostajao i prostor na dnu, u koji, međutim, svesci nisu mogli stati, jer su bili previsoki* (Pavličić, 2000: 13).

(11) (...) *i nitko od prisutnih nije ni slutio da se dolje, nekoliko katova ispod njihovih nogu, nalazi mrtvac* (Pavličić, 2000: 17).

U nekim je slučajevima zamjenjiv prijedložno-padežnim izrazom *pod* + I. Tako je moguće izraze *ispod* + G u rečenicama (10) i (11) izreći i ovako: *pod policama, pod njihovim nogama*. Takva bi zamjena bila neopravdana u izrazu poput: *Prolaze ispod mosta* (**Prolaze pod mostom.*), ali moguća ako se umjesto glagola *prolaze* upotrijebi, primjerice, glagol *sjede*. Prva rečenica upućuje na kretanje, dinamičnost (direktivnost), dok je u drugoj rečenici prisutna statičnost (nedirektivnost). Zamjena je također nemoguća u frazemima poput *pogled ispod oka* (**pogled pod okom*); *govoriti ispod glasa* (**govoriti pod glasom*) i sl.

Izraz *ispred* + G većinom označuje da se „objekt lokalizacije nalazi izvan granica lokalizatora, s njegove prednje strane i s njime nije u dodiru“ (Matas Ivanković, 2014: 49).

(12) *Zastali smo nasred vrućeg dlana ceste koja je, koliko smo mogli vidjeti, ispred i iza nas bila posve jednaka (...)* (Šoljan, 2004: 34).

(13) (...) *i nije bilo te sile i tog događaja koji bi mogao čovjeka spriječiti (...) da sačeka ispred crkve suprugu s večernje* (Desnica, 2004: 31).

Ispred + G, međutim, može imati i ablativno značenje u primjerima s glagolima *bježati, uzmicati* (*bježati ispred žandara*) (Matas Ivanković, 2014: 49).

Prijedlog *iznad* s genitivom označuje da se „objekt lokalizacije nalazi izvan lokalizatora, izravno s gornje strane i nije s njime u dodiru“ (Matas Ivanković, 2014: 61).

(14) *Njegova je sreća (...) bila nešto izvanljudsko, granitna baklja što strši iznad magle* (Šoljan, 2004: 8).

(15) *Često sam, u proljeće, u malom no gustom, sjenovitom vrtu iznad kuće dugo ležao u njenom krilu* (Desnica, 2004: 18).

U prenesenom značenju *iznad* + G može označavati da se netko ili nešto nalazi na boljem, povlaštenom položaju (Matas Ivanković, 2014: 62).

Prijedlozi *ispred* i *iznad* funkcioniraju na isti način kao i *ispod*, dakle, ponekad se mogu zamijeniti izrazom *pred/nad* + I: *sjediti ispred kuće/pred kućom; Iznad stola/nad stolom visi svjetiljka*.

Iz

Prijedlog *iz* ima više značenja, njime se određuje mjesto odakle počinje glagolska radnja (Matas Ivanković, 2009: 3):

(16) *Usput, povremeno je izvlačio iz papuče desnu nogu i češkao se noktom palca po lijevom listu* (Desnica, 2004: 18).

U apstraktnom smislu, prostor se prijedlogom *iz* s genitivom može shvatiti i u prenesenom značenju (*iz srca*) (Matas Ivanković, 2014: 51). *Iz* + G može imati i vremensko značenje, čime se označuje „da je nastanak objekta lokalizacije smješten u isto vrijeme kad i lokalizator“ (Matas Ivanković, 2014: 52).

(17) *Namještaj je bio iz šezdesetih godina, s tankim nožicama, uglat i nizak, jako nepraktičan* (Pavličić, 2000: 27).

U primjeru (18) označava i porijeklo:

(18) *(...) uzme za ženu krhku i bolećivu djevojku iz kakve stare porodice istančale krvi* (Desnica, 2004: 9-10).

Ponekad, kada se izrazom *iz* + G izriče značenje načina, moguće je to izreći i instrumentalom: *Udarali su ga iz sve snage. / Udarali su ga svom snagom*. U sljedećem izrazu, međutim, takvu zamjenu nije moguće izvršiti:

- (19) *Moja će bolničarka, iz počasti, kao čeljade iz grada, sjediti negdje u sredini, na nešto višem stolcu ili na stolici s naslonom, jedinog u kući, i vodit će glavnu riječ* (Desnica, 2004: 55).

Ni frazeološki se izrazi ne mogu mijenjati, pa se *voljeti iz dna duše* ne može zamijeniti izrazom **voljeti dnom duše*. Kada *iz + G* znači sredstvo, takav je izraz također izreciv instrumentalom: *pucati iz pištolja/pucati pištoljem*.

Između

Genitiv s prijedlogom *između* naziva se linearnim interesivom (za razliku od akuzativnog i instrumentalnog prijedloga *među* koji se naziva skupnim interesivom). Označuje predmetekojima se s dviju ili više strana nalaze drugi predmeti (Silić-Pranjković, 2005: 217). Specifičan je po tome što uključuje veći broj lokalizatora (dva) (*između mene i tebe*), ili je lokalizator imenica u množini koja podrazumijeva dvodijelnost (*između obrva*), ili je brojevno određena (*između dvaju stolova*). Može se zamijeniti izrazom *među + I*, no, za razliku od *između*, koji povezuje dva pojma, *među* se upotrebljava kao veza u odnosu više pojmova (Matas Ivanković, 2014: 59).

U prostornom značenju, *između + G* označava da se objekt lokalizacije proteže od jednog do drugog lokalizatora, djelomično ili u potpunosti (Matas Ivanković, 2014: 60).

- (20) *Između te dvije opreke morao bi postojati cijeli niz stanja za koja su nas učili da ih smatramo zapravo normalnim* (Šoljan, 2004: 33).

U vremenskom pak značenju, *između + G* označava da je objekt lokalizacije smješten u vremenu od jednog do drugog lokalizatora (Matas Ivanković, 2014: 60).

- (21) *Između njega i današnjeg mene uvalilo se gotovo pedeset godina – pedeset godina koje se zovu čitav život, a koje mi se danas čine tako nestvarne, gotovo bezbolne!* (Desnica, 2004: 6)

„Ako se navode konkretni i pojedinačni sudionici odnosa, bez obzira na njihov broj, upotrebljava se prijedlog *između* (Matas Ivanković, 2014: 59 prema: Barić i dr. 1999: 182):

(22) *U tom odijeljenom i potavanjenom dijelu, koji je zimi zagrijavala golema gvozdена peć, između kase, polica sa spisima i pulta s trgovačkim knjigama, sjedio je za prostranim pisaćim stolom moj djed* (Desnica, 2004: 9).

Kod

Izraz *kod* + G, kada označava okolnost, pojavljuje se u izrazima poput *kod biranja zastupnika, kod popunjavanja obrasca*. Međutim, jezična norma preporučuje zamjenu prijedlogom *pri* (s lokativom): *pri biranju zastupnika, pri popunjavanju obrasca* (Raguž, 1997: 126). Takvi izrazi nose pretežito vremensko značenje, kao i u sljedećem primjeru:

(23) *To je bivalo samo u naročito svečanim prigodama (...). I još u jednoj prilici: kod smrtnog slučaja u porodici* (Desnica, 2004: 21).

Kod + G u lokalizacijskom značenju (predmet lokalizacije nalazi se unutar granica lokalizatora) može se zamijeniti izrazom *u* + L (*kod nas – u našoj zemlji*) (Matas Ivanković, 2014: 65):

(24) *A možda se i kod nas nešto događa? Možda i kod nas šaraju nekakvi potresi, tonu nekakvi transatlantici, preplavljuju nekakve rijeke, samo što mi to ne zapažamo?* (Desnica, 2004: 32).

Nakraj, navrh

Izraze *nakraj/navrh* + G (*Zaustavili su se nakraj ulice; Toranj se nalazi navrh brda.*) moguće je zamijeniti prijedložno-padežnim izrazom *na* + L (*na kraju ulice, na vrhu brda*). Potonji je izraz češći u svakodnevnoj upotrebi, dok se *navrh* i *nakraj* češće pojavljuju u ustaljenim izrazima, poput frazema (*popeti se navrh glave, biti navrh jezika*). Prijedlozi *navrh* i *nakraj* mogu se pojaviti i u obliku *na vrh* i *na kraj*. U takvim se izrazima imenice *kraj* i *vrh*, umjesto u očekivanom lokativnom, nalaze u akuzativnom obliku. Oba oblika nose prostorno značenje.

(25) *Bio je to onaj isti susjed, s premalnim šeširićem na vrh čelave glave* (Pavličić, 2000: 141).

(26) *One će s tobom na kraj svijeta* (Šoljan, 2004: 56).

Matas Ivanković (2014: 111) navodi kako uz imenicu u genitivu *kraj* gubi oznake imenice, pa tako *na kraju* razvija posredničku funkciju te postaje složeni prijedlog (*na kraju* + G).

Na kraju + G u prostornom značenju označuje da se objekt lokalizacije nalazi u krajnjem dijelu lokalizatora (*na kraju puta*), dok u vremenskom značenju označuje da je objekt lokalizacije smješten u završnom dijelu vremenskoga odsječka (*na kraju godine*) (Matas Ivanković, 2014: 112).

U vremenskome značenju pojavljuje se i prijedlog *krajem* (podrijetlom instrumental imenice *kraj*), kao u primjerima *krajem godine*, *krajem stoljeća* (Silić-Pranjčević, 2005: 211), no takav izraz upućuje na dulje trajanje vremenskog odsječka nego što je slučaj u primjerima s prijedložno-padežnim izrazom *na kraju* + G.

Od

Prijedlog *od* najizrazitiji je genitivni prijedlog s mnogo značenja (Raguž, 1997: 127). Kada se pojavljuje u pasivnoj konstrukciji kao oznaka sredstva, cjelokupni je izraz zamjenjiv instrumentalom (*zamazan od blata/zamazan blatom; izmučen od duga puta/izmučen dugim putom; slomljen od boli/slomljen boli*) (Raguž, 1997: 129):

(27) *Mjesto njega, ugledao bih vitku, utegnutu Kalpurniju (...) gdje paunski gazi krug uokrug uskog Egidijevog dvorišta, nepomućena sred te vike i neoskvrnuta od neotmjjenosti koja je okružava (...)* (Desnica, 2004: 52).

Do

Prijedlog *do* uz genitiv označuje da se objekt lokalizacije kreće ili je usmjeren prema lokalizatoru, čime ispunjava značenje direktivnosti (*otići do prozora*). Međutim, istim se izrazom može označavati i značenje nedirektivnosti, točnije, *do* + G može označavati da se objekt lokalizacije nalazi u blizini lokalizatora (*Krevet se nalazi do prozora.*). Potonjem su izrazu sinonimni *blizu, kod, kraj, pokraj, pored*, itd. s genitivom te *pri* + L.

Putem

Prijedlog *putem* (obično u administrativnom stilu) znači sredstvo, način (*obavijestiti putem telefona, pošte*) (Raguž, 1997: 132) i upotrebljava se kada kao to sredstvo služi ustanova ili medij priopćavanja (Silić-Pranjković, 2005: 216). U takvim je primjerima *putem* + G dobilo apstraktno značenje, dok je konkretno prostorno značenje zadržano u imeničkoj upotrebi (*putem do kuće*) (Matas Ivanković, 2014: 188). Međutim, norma preporučuje da se takvi izrazi zamijene instrumentalom: *obavijestiti telefonom, poštom*.

(28) *Potražot će ga Glavni, ili direktor, ili već netko, ako nikako drugačije, onda telefonom, doma* (Pavličić, 2000: 35).

(29) (...) *mirovinska primanja isplaćuju se na adresu putem pošte u Republici Hrvatskoj* (mirovinsko.hr).

S(a)

Prijedlog *s(a)* nalazi se u opreci prema izrazu *na* + L, a označava potjecanje, odvajanje, spuštanje naniže: *vratiti se s mora/posla* nasuprot *biti na moru/poslu*. On može označavati i vrijeme (*s proljeća, s početka stoljeća*). Takvu je značenju svojstvena nijansa udruživanja ili socijativnosti. Kad se nešto događa *s proljeća*, događa se zajedno s dolaskom proljeća (Silić-Pranjković, 2005: 208-9).

(30) *A pred njom mala čistina sa četiri kržljava bagrema, koja su se s proljeća razlistavala štedljivo i suzdržano* (Desnica, 2004: 6).

Prijedlog *s(a)* dolazi i uz instrumental, no tada se značenje cjelokupnog izraza mijenja. Naime, kada je riječ o prostornom značenju, taj prijedlog uz genitiv označuje mjesto kretanja, tj. označuje da kretanje započinje na gornjoj ili vanjskoj strani čega (*skočiti sa zida*), a uz instrumental ima značenje društva (*skočiti s prijateljem*) (Matas Ivanković, 2009: 2).

(31) *Zarobio bih u ogledalcetu zračicu sunca, odrazio je s male površine stakalca negdje napolje, na mrku plohu samostanskog zida, na zbrčkana lica dviju domaćica što na povratku s tržnice razgovaraju na ulici* (...) (Desnica, 2004: 12).

Unutar

Izraz *unutar* + G označava položaj u okviru nekih granica (Raguž, 1997: 134). Iako može označavati i konkretne prostore (*Sve se to dogodilo unutar kruga vojarnje.*), njegovo je značenje češće apstraktno (*Bili su to dogovori unutar obitelji.*) (Matas Ivanković, 2014: 244). *Unutar* + G zamjenjiv je prijedložno-padežnim izrazom *u* + L: *u krugu vojarnje; u obitelji.*

(32) *Ugledni znanstvenici otkrili jezgru unutar Zemljine jezgre* (Jutarnji list)

(33) *Vlada odugovlači sa Zavodom zbog sukoba unutar koalicije* (24 sata)

Tijekom/tokom

Tijekom/tokom + G ima vremensko značenje, odnosno, objekt lokalizacije smješten je u isto vrijeme kada i lokalizator, s naglaskom na protežnost vremena (Matas Ivanković, 2014: 203).

(34) *Ostale sobe u kući tokom vremena su premazivane, ali blagovaonica je uvijek ostala pošteđena, još od pradjedovih vremena, da se ne bi uništile te prekomorčeve majstorije* (Desnica, 2003: 29).

(35) *Tijekom vikenda zabilježeno gotovo 900 prekršaja* (Dnevnik.hr)

Neki izrazi *tijekom/tokom* + G mogu se izreći izrazom *u/na* + L, poput: *Tijekom putovanja/na putovanju stalno su pjevali.; Tokom prošlog stoljeća/u prošlom stoljeću bilo je previše ratova.* Takvu zamjenu nije moguće izvršiti u svakom slučaju, pa se (34) i (35) ne mogu izreći lokativom (**u/na vremenu su premazivane, *u/na vikendu*).

Kao što je slučaj i s prijedlozima *na kraju* i *na vrhu*, tako se i prijedložno-padežni izraz *tijekom/tokom* + G može izreći i složenim prijedlogom *u toku/u tijeku* uz genitiv. U tom slučaju slabi funkcija imenovanja riječi *tijek/tok*, a razvija se posrednička funkcija između glagola i imenice u genitivu, pa *u tijeku/u toku* preuzima ulogu prijedloga (Matas Ivanković, 2014: 234):

(36) *Bolnička čeljad i posluga danas ima izlaz, ili poštedu i poluodmor, liječnici su u toku jutra završili svoj posao, preobukli se i otišli* (Desnica, 2005: 49).

Za

Za + G pojavljuje se u označavanju vremena, tj. znači da je „objekt lokalizacije smješten u isto vrijeme kad i lokalizator“ (Matas Ivanković, 2014: 81):

(37) *Mogu da zamislim njegovu tjeskobu **za te jedne noći** probdjevane u zabitnom gnijezdu (...)* (Desnica, 2004: 22).

U istome se značenju umjesto *za* mogu upotrijebiti prijedlozi *tijekom, tokom, u toku, u tijeku, preko* itd. s genitivom, te prijedlog *u* s lokativom:

(38) *(...) pa da je čovjek **preko čitave godine** miran* (Desnica, 2004: 9).

(39) *A zadao mi je jada **u mom djetinjstvu!*** (Desnica, 2004: 14)

Oko

Izraz *oko* + G može označavati prostor u kojemu se objekt lokalizacije nalazi izvan lokalizatora, može i ne mora biti s njim u dodiru, te ima orijentacijsko značenje (Matas Ivanković, 2014: 140):

(40) *(...) mi prisustvujemo, s crnim florom **oko šešira**, ali sasvim suha oka i spečena nepca, tom posljednjem aktu dugovanja prema nekome ko nam je zadao previše glavobolje* (Desnica, 2004: 11).

Kada genitiv s prijedlogom *oko* označava približno vrijeme (*oko Božića*) ili služi kao dopuna glagolu (*pomoći oko uzgoja stoke; brinuti se oko školskog inventara*) (Silić-Pranjčević. 2005: 212), može se zamijeniti lokativom ili instrumentalom (*o Božiću; pomoći s uzgojem stoke, brinuti se o školskom inventaru*).

(41) *Naša je kuća bila na obali, kamena dvokatnica s balkonom i s gvozdanim kukama u koje se **o svetkovinama** uticao barjak – prava načelnička kuća* (Desnica, 2004: 6).

(42) *Zagrijavali su se u diskusijama **oko povišenja** tržne takse, **oko šiljanja** pozdravnih brzjava crnogorskom knjazu ili protestnih brzjava u Dreyfusovoj aferi (...)* (Desnica, 2004: 31).

Diljem

Diljem + G većinom označuje prostor na čijim se raznim dijelovima predmet lokalizacije prostire (*diljem Hrvatske, diljem Europe*), a može se zamijeniti izrazom *po* + L (*po Hrvatskoj, po Europi*) (Matas Ivanković, 2014: 92).

(43) *Naša diljem svijeta glasovita gostoljubivost – rekao je Vladimir* (Šoljan, 2004: 48).

Blizu

Blizu + G uglavnom označuje konkretne prostorne odnose, koji u apstraktnom smislu mogu označavati određenu fazu u kakvom procesu (*blizu mora; blizu završetka*) i u nekim je slučajevima, iako neuobičajen ili s manjom promjenom u značenju, zamjenjiv izrazom *pri* + L (*pri moru, pri završetku*) (Matas Ivanković, 2014: 84-85).

(44) (...) *što mu je to trebalo sad kad smo i tako blizu cilja* (...) (Šoljan, 2004: 50).

(45) *Grčka vlada objavila je u srijedu da je blizu sporazuma s vjerovnicima* (...) (Dnevno.hr).

U određenom broju primjera s prijedlogom *blizu* javlja se i dativ:

(46) (...) *tako puno patnje, a tako blizu i ništavilu i neuništivosti* (...) (Desnica, 2004: 41).

Nasred

Prijedlog *nasred* uz genitiv označava da se objekt lokalizacije nalazi u središtu lokalizatora, tj. da je njime okružen (*stajati nasred sudnice*) (Matas Ivanković, 2014: 129). Ponekad je zamjenjiv izrazom *u* + L, iako se smisao iskaza tada proširuje (*stajati u sudnici*).

(47) *Znam da se pričalo da su oca, nasred oceana, mornari ubili i bacili u more zato što je prema njima bio „gori nego pas“* (Desnica, 2004: 14).

Slični su mu i prijedlozi *usred* i *sred*, no oni se osim u prostornom, mogu pojaviti i u vremenskom značenju:

(48) *Usred poodmale predstave, prene me visok poklič (...)* (Desnica, 2004: 127).

(49) *Najzad bih, sred tišine, izrekao (...)* (Desnica, 2004: 89).

Širom

Izraz *širom* + G ima jednako značenje kao i *diljem* + G, tj. označava da se objekt lokalizacije nalazi na raznim dijelovima lokalizatora (*širom svijeta, širom Hrvatske*), a može se, kao i *diljem* + G, ponekad zamijeniti izrazom *po* + L (*po svijetu, po Hrvatskoj*) (Matas Ivanković, 2014: 201).

(50) *Kasnije sam slušao da su to bili valjani i čestiti ljudi (...) i da su (...) po čitaonicama, po sobičcima iza apotekarskih pregrada i po sličnim blagovaonicama širom zemljine kugle, decenijama i decenijama ležali udesi svijeta* (Desnica, 2004: 30).

(51) *Siščani će hraniti pčele širom Hrvatske, ali žele i izvoziti* (Večernji list)

Poslije, nakon

Prijedlozima *nakon* i *poslije* s genitivom izriče se poslijevremenost (susljednost). Njima se označava „da se nešto zbiva u neposrednome vremenskom slijedu poslije radnje izrečene imenicom“ (Matas Ivanković, 2014: 122):

(52) *Sunce više nije tako strašno žeglo i bilo je ugodno sjediti nakon tolikog hoda na toploj travi, na prijaznom tlu* (Šoljan, 2004: 65).

(53) *Poslije večere, na kojoj bi me zadržali upravnici i ljekari, zaželio bih da me opet provedu pozaspalim dvoranama* (Desnica, 2004: 28).

Tim su izrazima u hrvatskome jeziku, među ostalima, sinonimni *iza* + G, *po* + L te *za* + I.

Iza

Iza + G najčešće ima prostorno i vremensko značenje. U prostornom značenju označava da je objekt lokalizacije smješten sa stražnje strane lokalizatora:

(54) *Odmah **iza kuće** počinjala se penjati krševita strmina (...)* (Desnica, 2004: 7).

„Iako se normativno ne preporučuje upotreba prijedloga *iza* s vremenskim značenjem, takva je upotreba vrlo česta, vjerojatno zbog toga što su prostorna i vremenska semantika nekad i teško razlučive“ (Matas Ivanković, 2014: 56). U vremenskom značenju *iza*, kao i *nakon* i *poslije* izriče poslijevremenost, i također su mu sinonimni izrazi *po* + L i *za* + I, o čemu će još biti riječi.

(55) *Stižu minusi i snijeg – ali **iza Božića*** (Metro portal).

(56) *Zavod za javno zdravstvo rezultate analize ispitivanja uzoraka vode objavit će tek **iza podneva** (...)* (Šibenski portal).

Van/Izvan

Prijedlozima *van* i *izvan* s genitivom izriče se orijentacijsko značenje, tj. da se objekt lokalizacije nalazi izvan granica lokalizatora, a mogu biti shvaćeni u konkretnom i apstraktnom smislu (Matas Ivanković, 2014: 96, 253). *Van* se u hrvatskome jeziku češće pojavljuje kao mjesni prilog (*izaći van*). Obama izrazima antonimni su izrazi *unutar* + G te *u/na* + L.

(57) *Smrt je jedini potez **van te ploče** (...)* (Desnica, 2004: 66).

(58) *Misija nam je pronositi Držića **izvan granica Dubrovnika*** (DuList).

6. Lokativna značenja povezana s genitivom i instrumentalom

Kada je riječ o lokativu, valja reći da je njegovo osnovno značenje prostorno, no može nositi i druga značenja. U prostornom smislu, lokativ označuje mjesto vezano uz mirovanje, statičnost. U takvom je značenju u pravilu isključeno kretanje ili se ono odvija unutar granica predmeta označenog imenicom u lokativu. Lokativ dolazi isključivo uz prijedloge *na*, *o*, *po*, *pri* i *u*⁵ (Silić-Pranjković, 2005: 230).

⁵U nekim se gramatikama uz lokativ navodi i prijedlog *prema*, no postoje neslaganja oko toga slaže li se taj prijedlog samo s dativom, samo s lokativom ili s jednim i drugim padežom. Obično se tvrdi da se *prema* slaže s dativom ako je riječ o neograničnoj direktivnosti, tj. o kretanju predmeta prema drugom predmetu kao orijentiru (npr. *Idu prema školi.*). Ako je riječ o mirovanju (npr. *Okrenut je prema prozoru.*), riječ je o lokativu. No Silić-Pranjković (2005: 222) upozoravaju kako se taj kriterij ne može smatrati pouzdanim jer ni prijedlog *k(a)* (koji se u svim uporabama smatra dativnim prijedlogom) ne mora uvijek pretpostavljati kretanje (npr. *Sjedio je okrenut k šumi.*)

Po

Lokativ s prijedlogom *po* pojavljuje se ponajprije u značenju mjesta (*po moru plove brodovi, šeće po parku*), čime odgovara prostornom instrumentalu (*morem plove brodovi, šeće parkom*). Označuje predmete koji se kreću po površini drugoga predmeta (Silić-Pranjko, 2005: 232). I tamno otisnuti izrazi u rečenicama (59) i (60) mogu se izreći instrumentalom, kao što se izraz *ulicom* u (61) može izreći i prijedlogom *po* s lokativom.

(59) Činilo se da je sama zemlja razotkrila pred nama bijela brda svoga tijela i dopustila nam da **po njima** bauljamo (...) (Šoljan, 2004: 11).

(60) **Po dvorištu** iza kuće šetale su godinama, smuždeno i nerazdruživo, dvije pogrbljene, mučaljive biserke – „faraunke“ (Desnica, 2004: 20).

(61) On će hodati **ulicom** zagledan u golubove na zabatima kuća i nesvjesno prijeći pedalj širokom daskom prebačenom preko raskopanog kanala (Šoljan, 2004: 5).

Moguće je, međutim, primijetiti kako značenja izraza u lokativu i instrumentalu nisu u potpunosti istovjetna jer se izrazom *po + L* naglašava kretanje koje nije usmjereno ili nema nekog određenog cilja (*šetati parkom* nasuprot *šetati po parku*). Osim toga, važno je naglasiti kako je izraz *po + L* u prostornom značenju zamjenjiv instrumentalom kada im mjesto u rečenici otvaraju glagoli koji označavaju kretanje (poput *šetati, hodati, ploviti* i sl.), pa je, primjerice, nemoguće izraz *razbacati po podu* zamijeniti izrazom **razbacati podom*.

Lokativ s prijedlogom *po* u vremenskom značenju (*po povratku s puta, po svršetku rata, probuditi se po ponoći*) označava poslijevremenost, odnosno, označava „da se događaj odvija poslije vremenskoga odsječka ili događaja označena lokativom“ (Silić-Pranjko, 2005: 232). Takva se uporaba prijedloga *po* normativno ne preporučuje, pa se prednost daje genitivu s prijedlogom *poslije/nakon/iza* (*nakon svršetka rata, nakon povratka s puta, probuditi se poslije/iza ponoći*) (Silić-Pranjko, 2005: 232):

(62) Papa Franjo u subotu je odmah **po dolasku** u sarajevsku zračnu luku priredio jedno od svojih uobičajenih iznenađenja (Jutarnji list).

(63) (...) *fotografije čarobnog sutona snimljene na kliškoj tvrđavi neposredno po prolasku nevremena* (...) (Crometeo).

O

Lokativom s prijedlogom *o* najčešće se označuje vrijeme, i to sa značenjem približnosti i prigodnosti, no takva je uporaba u suvremenom hrvatskom jeziku ponešto zastarjela (Silić-Pranjković, 2005: 231). Običnija je upotreba *oko* + G, o čemu je već bilo riječi.

Lokativ s prijedlogom *o* može se upotrijebiti i u prostornom značenju:

(64) *I kad mislim na njega (a ja uvijek mislim slikovno), vidim ga o mom lijevom boku, i nešto nižeg od mene* (...) (Desnica, 2004: 14).

Pojavljuje se i u značenju sredstva (*putovati o svom trošku*), te kao dopuna glagolu (*razmišljati o stvarima*) (Silić-Pranjković, 2005: 231).

Na

Lokativ s prijedlogom *na* označuje mjesto, odnosno, mirovanje predmeta na gornjoj strani čega (*Ima sat na ruci.*), uzdignut pložaj (*raditi na fakultetu*), vrijeme (*na početku godine*), način vršenja radnje (*hodati na prstima*) itd. (Silić-Pranjković, 2005: 230-231).

Kada se *na* + L upotrijebi u značenju sredstva, u primjerima poput *govoriti na hrvatskom jeziku*, izraz je moguće zamijeniti instrumentalom *hrvatskim jezikom*.

(65) *Upravo u času kad su žustre strojnice svojim jednostavnim jezikom progovorile redovima osuđenih (...), on se sagnuo da dohvati očale* (...) (Šoljan, 2004: 5).

Moguće je primijetiti značenjsku razliku između tih dvaju izraza. Naime, *govoriti hrvatskim jezikom* obično znači da je to govornikov materinski jezik, dok *govoriti na hrvatskom jeziku*

ne mora to nužno podrazumijevati jer se tim izrazom daje obavijest samo o jeziku koji je u uporabi u trenutku govorenja.

U

Lokativom s prijedlogom *u* primarno se označava prostor u čijim se granicama nalazi određeni predmet, u konkretnom (*u selu, u bolnici*) ili apstraktnom smislu (*sudjelovati u pregovorima*), a rjeđe znači i sredstvo (*plaćati u kunama*) (Silić-Pranjković, 2005: 233).

U + L može označavati i način vršenja glagolske radnje, kao u sljedećem primjeru:

(66) *Kad je autobus napokon krenuo, neki su pjevali u takvom raspoloženju kao da se već vraćamo* (Šoljan, 2004: 25).

Navedeni se izraz može izreći i instrumentalom s prijedlogom *s(a)*, dakle, *pjevati u takvom raspoloženju* može se preoblikovati u *pjevati s takvim raspoloženjem*. Takvi izrazi nisu, dakako, uvijek zamjenjivi instrumentalom, pa se tako izraz *raditi u najvećoj tajnosti* ne može zamijeniti izrazom **raditi s najvećom tajnosti*.

U Šoljanovoj (2004: 34) rečenici (67) *Pokušali smo ga smiriti, ali nesigurnost u našim vlastitim glasovima hranila je njegovu paniku*. Lokativom se izriče značenje mjesta, no ako se isti izraz izrekne genitivom (*nesigurnost naših vlastitih glasova*), tada je riječ o značenju pripadnosti.

U primjeru kao što je (68) *Moji pothvati obično su se sastojali u tome da se sa seljacima pogađam oko cijene*. (Šoljan, 2004: 16) masno otisnuti izraz zamjenjiv je prijedložno-padežnim izrazom *od + G – sastojati se od čega*. Iako se potonji izraz još uvijek češće upotrebljava, u razgovoru se sve više mogu čuti rečenice kao u primjeru (68).

Lokativ s prijedlogom *u* često se upotrebljava i u značenju vremena. Tada je obično riječ o vremenskom odsječku ili događaju koji se odvija unutar granica vremenskog odsječka, primjerice *U prošleme stoljeću stalno se ratovalo*. (Silić-Pranjković, 2005: 233). Kao što je već navedeno u poglavljima o genitivu, vremenski se lokativ ponekad može zamijeniti besprijedložnim vremenskim genitivom (*Prošloga stoljeća stalno se ratovalo*.) ili genitivom s prijedlogom *tijekom* (*Tijekom prošloga stoljeća stalno se ratovalo*.). U rečenici (69) *u + L*,

naime, nije zamjenjiv besprijedložnim genitivom, no sinoniman je genitivu s prijedlozima *tijekom* ili *za* (*tijekom moga djetinjstva/za moga djetinjstva*).

(69) *A zadao mi je jada u mome djetinjstvu!* (Desnica, 2004: 14)

(70) *Često sam, u noći, (...) dugo i dugo mislio na tu moju neizvjesnu maćehu i na tu moju nepoznatu polubraču* (Desnica, 2004: 15).

Kada lokativ s prijedlogom *u* označava sredstvo, zamjenjiv je instrumentalom (*plaćati u gotovini/gotovinom*).

(71) (...) *to su u neku ruku bile kao kamate na moralnim, nematerijalnim dobrima, koje se također isplaćuju u istovrsnoj valuti, to jest opet u jednoj daljoj moralnoj nematerijalnoj vrednosti* (Desnica, 2004: 16).

Pri

Lokativom s prijedlogom *pri* označuje se „predmet koji se nalazi ili radnja koja se odvija u neposrednoj blizini drugog predmeta“ (Silić-Pranjković, 2005: 233). Njegova je upotreba u suvremenom jeziku rijetka, stoga se češće upotrebljavaju izrazi u genitivu, i to s prijedlozima koji znače kakvu blizinu (*blizu, navrh, pored, pokraj*, itd.).

(72) *Posjedat će ljudi na niske stoce oko velikih zdjela punih komada pečena mesa, još krvava pri kosti* (...) (Desnica, 2004: 55).

U sljedećem primjeru izraz *pri* + L ima frazeološku funkciju, a moguće ga je zamijeniti jedino izrazom *nadohvat* + G (*nadohvat ruke*) :

(73) *Lujo Katić zacijelo se latio da ispita kakav je čovjek i kakav novinar bio Robert Petković, a tu mu se Vrančić našao prvi pri ruci* (Pavličić, 2000: 36).

O slučaju kada *pri* + L označava okolnost već je bilo riječi u poglavlju o genitivu s prijedlozima.

7. Značenja i uporaba instrumentala u odnosu s genitivom i lokativom

Instrumental može dolaziti s prijedlozima ili bez prijedloga. U oba se slučaja može naći u odnosu s ostalim padežima, pa tako i s genitivom i lokativom. Njegova su glavna značenja sredstvo i društvo, no može funkcionirati i kao dalji objekt (*baviti se glazbom*), priložna oznaka mjesta (*hodati ulicom*), vremena (*raditi subotom*) ili načina (*približiti se trkom*), imenski dio predikata (*biti nastavnikom*) ili nesročni atribut (*trgovina obućom*) (Silić-Pranjković, 2005: 234).

7.1. Besprijedložni instrumental

Instrumental bez prijedloga može nositi mnoga značenja, no pažnja će biti usmjerena na određene aspekte njegovog prostornog, vremenskog i načinskog značenja. O prostornom instrumentalu ili prosekutivu (Silić-Pranjkočić, 2005: 235) već je bilo riječi u poglavlju o lokativu s prijedlogom *po*, gdje je pojašnjeno kako su izrazi poput *šetati lijevom stranom ulice/šetati po lijevoj strani ulice* ili *letjeti zrakom/letjeti po zraku* u određenoj mjeri sinonimni⁶.

U vremenskom značenju, kada je riječ o događaju koji se odvija zajedno s vremenom označenim instrumentalom, može se rabiti i lokativni izraz: *Krenuli su zorom/u zoru.*; *Javit će se početkom svibnja/na početku svibnja*. Uz takav instrumental dolazi mali broj riječi, pa se ne može reći, primjerice, **Krenuli su prošlim tjednom* (Silić-Pranjkočić, 2005: 235).

Besprijedložni instrumental u značenju načina u primjeru *Netko se približava trkom*. moguće je zamijeniti lokativom *u trku*, no teško je točno odrediti razliku ili sličnost u značenjima. Valja, međutim, napomenuti kako nije svaki takav instrumental sinoniman s izrazom *u + L* (nije moguće rečenicu *Kreće se sporim korakom*. zamijeniti rečenicom **Kreće se u sporom koraku*.). Isto je tako nemoguće izraze u lokativu, poput *u trku*, *u hodu*, kada znače okolnost radnje, zamijeniti instrumentalom:

(74) *U hodu se nemarno klatio, a u trku se razmahivao rukama i rešetao glavom*
(Desnica, 2004: 38).

Bilo bi, stoga, neprihvatljivo u navedenoj rečenici izraze *u hodu* i *u trku* zamijeniti izrazima **hodom se nemarno klatio* i **trkom se razmahivao rukama*.

7.2. Instrumental s prijedlozima

Uz instrumental dolaze prijedlozi *s(a)*, *pred(a)*, *nad(a)*, *pod(a)*, *za* i *među* (Silić-Pranjkočić, 2005: 236).

S(a)

⁶Razlika u njihovim značenjima ranije je pojašnjena.

Prijedlog *s(a)* najčešći je instrumentalni prijedlog, a ima značenje društva i sredstva. Izraz *s(a)* + I upotrebljava se u značenju sredstva kada se uz prijedlog nalazi neka nesklonjiva riječ (glavni brojevi i količinski prilozi), kao u primjeru *Rukuje istodobno s nekoliko strojeva. S(a)* + I može značiti i način:

(75) *Ali je zato sa živim interesom pratio kretanje lađa* (Desnica, 2004: 23).

(76) *Osvrnuh se, gotovo sa zebnjom* (Desnica, 2004: 36).

vrijeme (*S vremenom će se promijeniti.*), svojstvo⁷, no najčešće se pojavljuje u značenju društva (Silić-Pranjko, 2005: 236-237):

(77) *Na primjeru mog odnosa prema njima (a i njihovog prema meni) naučio sam kako možemo godinama s nekim živjeti a da se među nama ne razvije klica bilo kakvog osjećanja* (Desnica, 2004: 20).

(78) *Stoga mi je valjda i predložio (...) da izmislim neki način kako bih krenuo s njim i s ekipom kulturnih radnika na tu ekspediciju u Istru koju on priprema* (Šoljan, 2004: 12).

O prijedlogu *s(a)* s genitivom te o izrazu *bez* + G, koji je antoniman instrumentalu s prijedlogom *s(a)*, već je bilo spomena.

Pod, pred, nad

O prijedlozima *pod*, *pred* i *nad* s instrumentalom, koji mogu označavati prostor, vrijeme, način i neka apstraktna značenja, već je bilo riječi u poglavlju o genitivu s prijedlozima, i to s prijedlozima *ispod*, *ispred* i *iznad*. No potrebno je reći kako nije uvijek moguće jedan prijedložno-padežni izraz zamijeniti drugim. Takva je zamjena, naime, moguća u osnovnom prostornom značenju, kao i u sljedećim primjerima (no i ta je zamjena ograničena izborom glagola mirovanja ili kretanja, poput *prolaziti ispod mosta/*prolaziti pod mostom*):

⁷Već je bilo riječi o kvalitativnom instrumentalu i instrumentalu karakteristične pojedinosti.

(79) *Samo je onda slika bila blago uznemirena, sva oživljena neumornim šaranjem zmijastih pruga od refleksa mora koje je ravnomjerno disalo **pod prozorima** u luci* (Desnica, 2004: 6).

(80) *A **pred njom** mala čistina sa četiri kržljava bagrema, koja su se s proljeća razlistavala štedljivo i sudržano* (Desnica, 2004: 6).

(81) ***Nada mnom** su drhtale čelične žice dok je staklena kutija s mojim tijelom klizila naviše uz tananu zuku* (Desnica, 2004: 5).

U apstraktnijem značenju takva zamjena nije moguća (*pobjeda nad neprijateljem/*pobjeda iznad neprijatelja; biti pod pritiskom/*biti ispod pritiska, itd.*).

Za

Instrumental s prijedlogom *za*, kada označavaju vrijeme, može se izreći i sinonimnim izrazima u lokativu ili genitivu. Kada se takvim instrumentalom označuje istovremenost, zamjenjiv je ponekad izrazom *u + L* ili *tijekom + G*. Tako se rečenica *Vidjet ćemo se za doručkom.* (Silić-Pranjković, 2005: 238) može izreći i kao: *Vidjet ćemo se na doručku.*, a rečenica *Za misom se ne razgovara.* (Silić-Pranjković, 2005: 238) kao: *Tijekom mise se ne razgovara.*

Kada *za + I* znači poslijevremenost, kao u rečenici: *Za sukobom je uslijedilo primirje.*, zamjenjiv je genitivom s prijedlozima *nakon* ili *poslije*: *Nakon/poslije sukoba uslijedilo je primirje* (Silić-Pranjković, 2005: 234-239). Isto je moguće i u sljedećem izrazu:

(82) ***Za mojim prolaskom** dizao se šapat ogovaranja* (Desnica, 2004: 14).

Kada *za + I* izraz znači mjesto, odnosno, da se „što nalazi ili događa sa stražnje strane predmeta ili neposredno uza nj“ (Silić-Pranjković, 2005: 237), instrumentalni prijedlog *za* može se zamijeniti prijedlogom *iza*, nakon kojeg slijedi promjenjiva riječ u genitivu, pa bi tamno otisnuti izrazi mogli glasiti i *iza spuštenih kapaka* i *iza njega*:

(83) *I danas (...) mogu da izazovem one snažne svjetlosne predstave i sivomodre zamagljenosti koje su mi se smjenjivale pod maramom, za spuštenim kaptima* (Desnica, 2004: 7).

(84) *Jutros je rano upao k meni u sobu mladi doktor, svježa, nasmijana lica. Za njim, u otvoru vrata, dva bolničara u bijelim kapama* (Desnica, 2004: 26).

Među

Prijedlogom *među* obično se označava „predmet u mirovanju koji je okružen dvama ili većim brojem drugih predmeta“ (Silić-Pranjčević, 2005: 239), pri čemu je instrumental u množini (*među knjigama, među turistima*). Izraz *među* + I bliskoznačan je izrazu *između* + G, no razlikuju se brojem pojmova koje povezuju, što je ranije spomenuto.

(85) *Među ostalim dječjim igrama, bila je jedna koja nas je naročito zagrijavala (...)* (Desnica, 2004: 7).

(86) *Međuprostor među nama bio je ispunjen sumnjama* (Šoljan, 2004: 71).

Rjeđe instrumental s prijedlogom *među* ima i ablativno značenje, npr. *Među pjevačima na cijeni su osobito rokeri*. Takav je instrumental obično zamjenjiv genitivom s prijedlogom *od* (*Od pjevača na cijeni su osobito rokeri.*) (Silić-Pranjčević, 2005: 239). Ista se zamjena može izvršiti i u primjerima:

(87) *Postao je jedna od figura u beskrajnoj i hirovitoj šahovskoj partiji (...)* (Šoljan, 2004: 15).

(88) *To je možda jedna od malobrojnih stvari koje nisu svejedno* (Desnica, 2004: 5).

Oba se navedena izraza mogu izreći instrumentalom s prijedlogom *među* (*jedna među figurama, jedna među malobrojnim stvarima*).

8. Zaključak

Hrvatski padežni sustav može se promatrati u okviru Jakobsonove teorije padeža, pa tako opća značenja padeža u ruskome jeziku velikim dijelom odgovaraju i značenjima u hrvatskom padežnom sustavu. Najčešća su, međutim, prostorna značenja, koja nose obilježje direktivnosti/nedirektivnosti. Direktivni su padeži dativ i akuzativ, nedirektivni lokativ i instrumental, dok su u genitivu sadržana oba obilježja, ovisno o prijedlozima s kojima dolazi. Osim prostornog, padeži u hrvatskom jeziku mogu nositi i značenja vremena, sredstva, načina, svojstva, društva itd., a mogu se nalaziti u međusobno različitim odnosima, bili to oprečni odnosi ili povezanost prema sličnosti/jednakosti značenja. Od triju padeža opisanih u radu, najšire značenje ima genitiv, stoga ne čudi što je u mnogim slučajevima izreciv ostalim

padežnim izrazima, ili se s njima nalazi u kakvom drugom odnosu. Kada besprijedložni genitiv označava svojstvo predmeta, naziva se kvalitativnim genitivom te ga se zbog toga može usporediti sa značenjima kvalitativnog instrumentala ili instrumentala karakteristične pojedinosti. U značenju vremena, besprijedložni genitiv u nekim je primjerima zamjenjiv lokativom. Genitiv može biti u odnosu s lokativom i instrumentalom i kada je riječ o prijedlozima poput *iz, bez, između, ispod, iznad, ispred, s(a), od* itd. u značenju mjesta, sredstva ili vremena. Lokativ sa svojim prijedlozima može značiti mjesto, vrijeme, način, a ovisno o samome izrazu, u nekim je slučajevima zamjenjiv genitivnim ili instrumentalnim izrazom, kao što se i instrumentalni izrazi mogu izricati lokativom (*šetati parkom; šetati po parku*) ili genitivom (*najbolji među sviračima; najbolji od svirača*). Valja napomenuti kako nisu sva genitivna, lokativna ili instrumentalna značenja međusobno zamjenjiva, a ona koja jesu, ne donose uvijek identičnu obavijest. Štoviše, u većini slučajeva mogu se pronaći semantičke ili stilističke razlike u naizgled istovjetnim iskazima.

9. Literatura i izvori

Literatura:

1. Ivić, Milka. 1983. *Lingvistički ogledi*. Beograd : Prosveta
2. Jakobson, Roman. 2008. *O jeziku* (prev. Damjan Lalović). Zagreb : Disput
3. Matas Ivanković, Ivana. 2009. Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima (20.10.2009.),

<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1824&naslov=izrazavanje-prostornih-znacjenja-prijedlozno-padeznim-izrazima>, 8. lipnja 2015.

4. Matas Ivanković, Ivana. 2014. *Izražavanja prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
5. Pranjković, Ivo, 2009. Prostorna značenja u hrvatskome jeziku(17.10.2009.),
<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1830&naslov=prostorna-znacjenja-u-hrvatskome-jeziku>. 13. lipnja 2015.
6. Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada
7. Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb : Školska knjiga

Izvori:

1. Desnica, Vladan. 2004. *Proljeća Ivana Galeba*. Zagreb : Večernji list
2. Pavličić, Pavao. 2000. *Pasijans*. Zagreb : Školska knjiga
3. Šoljan, Antun. 2004. *Kratki izlet*. Zagreb : Večernji list

Internetski izvori:

1. Metro-portal.hr. (23.12.2014.) <http://metro-portal.hr/stizu-minusi-i-snijeg-ali-iza-bozica/89184>, 21. lipnja 2015.
2. Šibenski portal. (13.9.2014.) <http://sibenskiportal.hr/2014/09/13/rezultati-analize-vode-tek-iza-podneva-vodostaj-rijeke-krke-105-cm/>, 21. lipnja 2015.
3. DuList. (7.2.2015.) <http://www.dulist.hr/niksa-matic-misija-nam-je-pronositi-drzica-izvan-granica-dubrovnika/223495/>, 21. lipnja 2015.
4. Crometeo. (24.8.2014.) <http://crometeo.hr/caroban-suton-na-kliskoj-tvrđavi-nakon-prolaska-olujne-ciklone-pomet-foto/>, 21. lipnja 2015.
5. Dnevno.hr. (27.5.2015.) <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/grcka-kaze-da-je-blizu-sporazuma-bruxelles-opovrgava-804241>, 22. lipnja 2015.

6. Jutarnji list. (10.2.2015.) <http://www.jutarnji.hr/znanstvenici-otkrili-jezgru-unutar-zemljine-jezgre/1292072/>, 22. lipnja 2015.
7. 24 sata. (10.6.2015.) <http://www.24sata.hr/politika/vlada-odugovlaci-sa-zavodom-zbog-sukoba-unutar-koalicije-423195>, 22. lipnja 2015.
8. Dnevnik.hr. (24.6.2015.) <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zagreb-tijekom-vikenda-zabiljezeno-gotovo-900-prekrsaja-uhicen-vozac-s-tri-promila---390496.html>, 24. lipnja 2015.
9. Večernji list. (1.3.2015.) <http://www.vecernji.hr/poduzetnistvo-i-karijere/siscani-ce- hraniti-pcele-sirom-hrvatske-ali-zele-i-izvoziti-992284>, 24. lipnja 2015.
10. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje.
<http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=3064>, 24. lipnja 2015.

10. Životopis

Zovem se Tamara Prelog. Rođena sam 22. listopada 1991. godine u Virovitici. Osnovnu sam školu pohađala u Čačincima, a opću sam gimnaziju završila u Orahovici. Na Filozofskom sam fakultetu u Osijeku završila preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i književnosti 2013. godine s velikom pohvalom (magna cum laude) za prosjek ocjena tijekom studija 4.882, nakon čega sam upisala diplomski studij.

Engleskim se jezikom u pismu i govoru odlično služim, dok njemački jezik poznajem na osnovnoj razini.

Vrlo sam komunikativna osoba, spremna na usavršavanje svoga znanja.